

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Συμβούλιο της Ευρώπης/Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2013.

Αυτή η μετάφραση δεν δεσμεύει το Δικαστήριο. Για περισσότερες πληροφορίες ανατρέξτε στην πλήρη ένδειξη δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στο τέλος του παρόντος εγγράφου.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013. This translation does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013. La présente traduction ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ΤΜΗΜΑ ΕΥΡΕΙΑΣ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ

ΥΠΟΘΕΣΗ AKSU κατά ΤΟΥΡΚΙΑΣ

(Προσφυγές υπ' αρ. 4149/04 και 41029/04)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

15 Μαρτίου 2012

Η παρούσα απόφαση είναι οριστική. Επιδέχεται μορφολογικές βελτιώσεις.

Στην υπόθεση Aksu κατά Τουρκίας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, συνεδρίασε σε Ευρεία Σύνθεση απαρτιζόμενη από τους:

Nicolas Bratza, *Πρόεδρο*

Jean-Paul Costa,

Josep Casadevall,

Nina Vajić,

Dean Spielmann,

Karel Jungwiert,

Anatoly Kovler,

Elisabet Fura,

Alvina Gyulumyan,

Mark Villiger,

Päivi Hirvelä,

Luis López Guerra,

Mirjana Lazarova Trajkovska,

Nebojša Vučinić,

Işıl Karakaş,

Vincent A. de Gaetano,

Angelika Nußberger, *δικαστές,*

και Michael O'Boyle, *Αναπληρωτή Γραμματέα,*

Αφού διασκέφθηκε σε συμβούλιο την 13^η Απριλίου 2011 και την 1^η Φεβρουαρίου 2012,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, που εγκρίθηκε την ως άνω τελευταία ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση προέκυψε κατόπιν δύο προσφυγών (υπ' αρ. 4149/04 και 41029/04) οι οποίες ασκήθηκαν στο Δικαστήριο κατά της Δημοκρατίας της Τουρκίας δυνάμει του Άρθρου 34 της Σύμβασης για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση») από έναν Τούρκο υπήκοο, τον κ. Mustafa Aksu («ο προσφεύγων») στις 23 Ιανουαρίου και στις 4 Αυγούστου 2004 αντίστοιχα.

2. Ο προσφεύγων, στον οποίο χορηγήθηκε το ευεργέτημα της πενίας, εκπροσωπήθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου από τον κ. S. Esmer, δικηγόρο Άγκυρας. Η Τουρκική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε από τον Αντιπρόσωπό της.

3. Ο προσφεύγων υποστήριξε ότι τρία έντυπα- ένα βιβλίο και δύο λεξικά- τα οποία είχαν χρηματοδοτηθεί από την Κυβέρνηση, περιελάμβαναν παρατηρήσεις και εκφράσεις που μετέδιδαν αισθήματα

αντι-Ρομά. Επικαλέσθηκε το Άρθρο 14 ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το Άρθρο 8 της Σύμβασης.

4. Οι προσφυγές υπήχθησαν στην αρμοδιότητα του Δεύτερου Τμήματος του Δικαστηρίου (Άρθρο 52, §1 του Κανονισμού του Δικαστηρίου). Στις 27 Ιουλίου 2010, μία Σύνθεση του Τμήματος αποτελούμενη από τους ακόλουθους δικαστές: Françoise Tulkens, Ireneu Cabral Barreto, Danutė Jočienė, Dragoljub Popović, Nona Tsotsoria, İşıl Karakaş και Kristina Pardalos καθώς και από τον Stanley Naismith, αναπληρωτή Γραμματέα του Τμήματος, αποφάσισε να ενώσει τις προσφυγές (Άρθρο 42, §1 του Κανονισμού) και απεφάνθη με ψήφους τέσσερις υπέρ και τρεις κατά, ότι δεν υφίσταται παράβαση του Άρθρου 14, ερμηνευόμενου σε συνδυασμό με το Άρθρο 8 της Σύμβασης.

5. Στις 22 Νοεμβρίου 2010, μετά από αίτημα του προσφεύγοντος με ημερομηνία 25 Οκτωβρίου 2010, ένας σχηματισμός του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως αποφάσισε να παραπέμψει την υπόθεση στο Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως δυνάμει του Άρθρου 43 της Σύμβασης.

6. Η σύνθεση του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως καθορίστηκε σύμφωνα με τις διατάξεις του Άρθρου 26 §4 και 5 της Σύμβασης και του Άρθρου 24 του Κανονισμού.

7. Ο προσφεύγων και η Κυβέρνηση υπέβαλλαν περαιτέρω γραπτές παρατηρήσεις έκαστος επί της ουσίας (Άρθρο 59 §1). Επί πλέον ελήφθησαν παρατηρήσεις τρίτων από το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι, στο οποίο είχε δοθεί άδεια από τον Πρόεδρο να παρέμβει στη γραπτή διαδικασία (Άρθρο 36 § 2 της Σύμβασης και Άρθρο 44 § 3 του Κανονισμού).

8. Πραγματοποιήθηκε δημόσια ακρόαση στο Κτήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο Στρασβούργο, στις 13 Απριλίου 2011 (Άρθρο 59 § 3 του Κανονισμού).

Ενώπιον του Δικαστηρίου εμφανίστηκαν:

(α) *εκ μέρους της Κυβέρνησης*

κ.	M. Özmen,	<i>αντιπρόσωπος B,</i>
κα	A. Emüler,	
κ.	M.Z. Uzun,	
κα	N. Aksoy,	
κ.	O. Saydam,	
κ.	U. Aksungur	<i>συνήγορος.</i>

(β) *εκ μέρους του προσφεύγοντος*

κ.	S. Esmer	<i>συνήγορος.</i>
----	----------	-------------------

Το δικαστήριο άκουσε τις αγορεύσεις του κ. Esmer και του κ. Özmen.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

9. Ο προσφεύγων, ο οποίος είναι Ρομά στην καταγωγή, γεννήθηκε το 1931 και ζει στην Άγκυρα.

A. Προσφυγή υπ' αρ. 4149/04

1. Το βιβλίο «Οι Τσιγγάνοι της Τουρκίας (Türkiye Çingeneleeri)»

10. Το έτος 2000, εκδόθηκαν από το Υπουργείο Πολιτισμού 3000 αντίτυπα βιβλίου με τίτλο «Οι Τσιγγάνοι της Τουρκίας», του αναπληρωτή καθηγητή Ali Rafet Özkan. Το περιεχόμενο του βιβλίου είχε προηγουμένως εγκριθεί από συμβουλευτική επιτροπή εκδόσεων. Στον πρόλογο του βιβλίου, αναφέρονται τα ακόλουθα :

«...

Οι τσιγγάνοι σήμερα ζουν, όπως ζούσαν πάντα, ειρηνικά στο έδαφος της Τουρκίας, τώρα όμως έχουν αφεθεί να ζουν εντελώς όπως επιθυμούν, χωρίς κανονισμούς, επίβλεψη ή προσοχή. Το γεγονός ότι ο τρόπος ζωής τους δεν υπόκειται σε ρυθμίσεις ενώ έχουν εγκαταλειφθεί εντελώς στη μοίρα τους, αποτελεί αποτυχία από πλευράς Τουρκίας. Ο τωρινός άτακτος τρόπος ζωής των Τσιγγάνων και το γεγονός ότι δεν θεωρείται με κανένα τρόπο απαραίτητη η ενασχόληση με τον κλειστό κόσμο τους παρά την μακρά κοινή μας ιστορία, αποτελεί ένα ακόμη κενό. Σχετικό με αυτό είναι το γεγονός ότι ενώ πράγματι οι Τσιγγάνοι έχουν ζήσει ανάμεσά μας επί πολλά χρόνια, έχουν εξοστρακιστεί από τους τοπικούς πληθυσμούς και έχουν γίνει στόχος υβριστικών σχολίων τα οποία σε μεγάλο βαθμό δείχνουν άγνοια και προκατάληψη. Η αρνητική ανταπόκριση και οι οδυνηρές κατηγορίες που αντιμετωπίζουν όπου πηγαίνουν, έχουν σπρώξει τους Τσιγγάνους, οι οποίοι ήδη έχουν κοινωνική δομή κλειστή στον έξω κόσμο, να ζουν σε ακόμα στενότερα πλαίσια.

Αισθανθήκαμε ότι χρειάζεται να μπούμε στον άγνωστο κόσμο αυτών των ανθρώπων που έχουν ζήσει μαζί μας επί αιώνες και έχουν πλέον γίνει μέρος του σύγχρονου πολιτισμού της Τουρκίας. Ο σκοπός μου λοιπόν ήταν να τους γνωρίσω από κοντά, χρησιμοποιώντας εμπειρική προσέγγιση και να παρουσιάσω τους Τσιγγάνους της Τουρκίας όπως είναι, από κάθε πλευρά, με βάση τις αρχές της επιστημονικής αντικειμενικότητας.

Η παρούσα μελέτη αποτελείται από εισαγωγή και δύο μέρη.

Η εισαγωγή παρέχει πληροφορίες για το τι σημαίνει Τσιγγάνος και για την προέλευση των Τσιγγάνων, καθώς και λεπτομέρειες για τη μετανάστευσή τους και εξετάζει την ιστορία τους στην Τουρκία χρησιμοποιώντας έγγραφα αρχείου αλλά και μελέτες. Το πρώτο μέρος ασχολείται γενικά με τα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των Τσιγγάνων. Το μέρος αυτό ασχολείται συγκεκριμένα με την ζωή των Τσιγγάνων στο σπίτι τους καθώς και τα ταξίδια τους, τη μουσική, το χορό, τη γλώσσα, τις παραδόσεις και τα έθιμά τους. Το δεύτερο μέρος ασχολείται με τις πεποιθήσεις και τις πρακτικές των Τσιγγάνων.

Η παρούσα μελέτη- την οποία παρουσιάζω χωρίς αξιώσεις, απλώς ως μία προσπάθεια να καλυφθεί ένα σημαντικό κενό (δεδομένου ότι είναι η πρώτη του είδους της) και να υπάρξει καθοδήγηση για όσους δουλέψουν στο θέμα των Τσιγγάνων στο μέλλον- συντάχθηκε με βάση περιγραφικές, συγκριτικές και φαινομενολογικές μεθόδους, επιπλέον των τεχνικών της συμμετοχικής παρατήρησης και των συνεντεύξεων.

...»

11. Στην εισαγωγή, ο συγγραφέας συνέχιζε αναφέροντας:

«...

Οι Τσιγγάνοι έχουν επεκταθεί σε όλο τον κόσμο αλλά δεν κατάφεραν να ξεπεράσουν τη θέση της περιθωριακής ομάδας που αντιμετωπίζεται παντού με αποκλεισμό και περιφρόνηση. Πέρα από τις διαφορές του τρόπου ζωής, το χαρακτηριστικό που κυρίως κάνει τους Τσιγγάνους να ξεχωρίζουν είναι το χρώμα του δέρματος που είναι σκουρότερο, πιο μελαψό. Ως προς το σωματότυπο, οι περισσότεροι Τσιγγάνοι είναι μετρίου αναστήματος, ευκίνητοι, με μεγάλα σκοτεινά μαύρα (μερικές φορές καστανά ή γαλάζια) μάτια και μακριές πυκνές βλεφαρίδες. Οι άνδρες έχουν μακρύ μουστάκι. Το στόμα είναι λεπτό και κομψό, τα δόντια λευκά και ισομεγέθη, με στρογγυλή σιαγόνα. Έχουν στενό μέτωπο και κροτάφους και το κρανίο είναι μικρό. Τα μαλλιά είναι κατσαρά, μαύρα, μακριά και πυκνά. Οι γυναίκες που έχουν περάσει τη μέση ηλικία, είναι ευρύσωμες και εύσωμες. Οι νεαρότεροι είναι λεπτοί, με σφιχτούς και δυνατούς μυς (βλ. *Κάρμεν* του Prosper Mérimée, *Τσιγγάνικες ιστορίες από την πατρίδα μας και απ' όλο τον κόσμο* του Tahir Alangu και *Η κατασκευή κόσκινων από τους Τσιγγάνους του Ποσαλάρ* του Esat Uras.

...

Η παρούσα έρευνα έχει σκοπό να παρουσιάσει την ταυτότητα των Τσιγγάνων, των ανθρώπων που έχουν ζήσει ανάμεσά μας επί αιώνες και έχουν καταστεί αναπόσπαστο μέρος του σύγχρονου τουρκικού πολιτισμού αλλά για τους οποίους δεν έχει γίνει ακόμα καμία ολοκληρωμένη επιστημονική μελέτη επειδή έχει σε μεγάλο βαθμό αγνοηθεί η πολιτιστική τους ταυτότητα λόγω της δυσκολίας στον εντοπισμό και τον προσδιορισμό τους. Η μελέτη αυτή θα καταγράψει τα κοινωνικό-πολιτιστικά χαρακτηριστικά τους, τις πεποιθήσεις τους, τους μύθους τους, τις γιορτές και τις τελετές τους από κάθε πλευρά.

Για τους σκοπούς αυτής της μελέτης πραγματοποιήθηκε μία αρχική έρευνα πληροφοριών, τεκμηρίων και υλικού που αφορά τους Τσιγγάνους στην Τουρκία και αλλού. Οι πληροφορίες και τα έγγραφα που συγκεντρώθηκαν από αυτήν ταξινομήθηκαν ανάλογα με την επιστημονική τους αξιοπιστία βάσει κριτηρίων εγκυρότητας. Ακολούθησε εμπειρική μελέτη με παρατήρηση των συμμετεχόντων η οποία πραγματοποιήθηκε με διαβίωση ανάμεσα στους Τσιγγάνους. Έγιναν επισκέψεις σε όλες τις περιοχές της Τουρκίας όπου ζουν πληθυσμοί Τσιγγάνων- τόσο νομαδικοί όσο και εγκατεστημένοι- και με αυτό τον τρόπο καταβλήθηκε προσπάθεια να διαπιστωθεί η πραγματικότητα όσον αφορά τον τρόπο ζωής τους, τις παραδόσεις, τις πεποιθήσεις τους, τις μορφές λατρείας και τις πρακτικές τους, όχι μόνο με τη συγκέντρωση δεδομένων και τεκμηρίων και άλλου υλικού αλλά και με βάση την εμπειρική μέθοδο της διαβίωσης ανάμεσά τους»

12. Ο συγγραφέας αφιέρωσε ένα κεφάλαιο του βιβλίου στους «Τσιγγάνους της Σύγχρονης Τουρκίας». Στο κεφάλαιο αυτό ανέφερε ότι:

«Οι σημερινοί Τσιγγάνοι είναι διασκορπισμένοι σε ολόκληρη την Τουρκία. Κυρίως βρίσκονται στις περιοχές του Μαρμαρά, του Αιγαίου και της Μεσογείου με

μικρότερη συγκέντρωση στις περιοχές του Ευξείνου Πόντου, της Κεντρικής Ανατολίας και της Νότιο-ανατολικής Ανατολίας. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε στην κατανομή των Τσιγγάνων στην Τουρκία.

...

Δεν έχει υπάρξει μέχρι τώρα γενική απογραφή του πληθυσμού που να περιλαμβάνει χωριστά στοιχεία για τους Τσιγγάνους και ως εκ τούτου δεν είναι μετά βεβαιότητας γνωστό το μέγεθος του πληθυσμού των Τσιγγάνων στην Τουρκία. Αντί να χρησιμοποιήσουμε στοιχεία κατ' εκτίμηση, συγκεντρώσαμε πληροφορίες από τους ίδιους τους Τσιγγάνους, από κατοίκους της περιοχής και από στελέχη των τοπικών διοικήσεων. Επιχειρήσαμε να συγκεκριμενοποιήσουμε τις πληροφορίες αυτές κάνοντας συγκρίσεις με τα στοιχεία του συνολικού πληθυσμού της περιοχής που μας έδωσαν οι τοπικοί αρχηγοί (*muhtar*).

...

Κωνσταντινούπολη

...

Οι Τσιγγάνοι που ζουν μέσα στα όρια της επαρχίας της Κωνσταντινούπολης, ζουν από τη μουσική, την πώληση λουλουδιών, την εμπορία άχρηστων μετάλλων, τη συγκέντρωση απορριμμάτων και χαρτιού, είναι σιδεράδες, αχθοφόροι, λένε τη μοίρα, καθαρίζουν, δουλεύουν με κάρο και άλογο, είναι χαλκωματάδες, μαζεύουν γυμνοσάλιαγκες και πουλάνε από σπίτι σε σπίτι. Υπάρχουν και κάποιοι, λίγοι, που είναι πορτοφολάδες, κλέφτες και πουλάνε ναρκωτικά.

Ραιδεστός

...

Οι Ρομά (Τσιγγάνοι) της Ραιδεστού ζουν παίζοντας μουσική, είναι αχθοφόροι και λούστροι. Οι γυναίκες είναι καθαρίστριες στα σπίτια και εργάζονται στο πλυνθοποιείο. Στο Τσορλού και στην Αρκαδιούπολη ζουν από τη μουσική, είναι αχθοφόροι, έμποροι αλόγων (ζωέμποροι), εργάτες οικοδομής, οργανώνουν λοταρίες και οι γυναίκες είναι καθαρίστριες.

Σαράντα Εκκλησιές

...

Οι Ρομά στις Σαράντα Εκκλησιές ζουν γενικά από τη μουσική, δουλεύουν με κάρο και άλογο, είναι πλανόδιοι πωλητές, αχθοφόροι, καθαρίζουν και εμπορεύονται άχρηστα μέταλλα.

Αδριανούπολη

...

Αυτοί που ζουν στο κέντρο της Αδριανούπολης εν γένει δουλεύουν με κάρο και άλογο, εμπορεύονται άχρηστα μέταλλα και είναι πλανόδιοι πωλητές ενώ οι γυναίκες συνεισφέρουν στην οικονομία της οικογένειας δουλεύοντας ως καθαρίστριες. Σχεδόν όλοι οι κάτοικοι της περιοχής Γιουκαρί Ζαφεριγιέ της Κεσσάνης ζουν από τη μουσική. Οι υπόλοιποι κάνουν διάφορες δουλειές όπως εργάτες στους ορυζώνες, ρίχνουν μπετόν σε οικοδομές, είναι αχθοφόροι, δουλεύουν με κάρο και άλογο, μαζεύουν βατράχια και γυμνοσάλιαγκες, εμπορεύονται άχρηστα μέταλλα, μαζεύουν χαρτί, βάφουν σπίτια και πουλάνε *simit* (κουλούρια). Όσοι ζουν στο Ουζουνκορπού εμπορεύονται άχρηστα μέταλλα, είναι φαναρτζήδες και φτιάχνουν καλάθια.

...

Άγκυρα

...

Οι Τσιγγάνοι που ζουν στο κέντρο της περιοχής ζουν κλέβοντας, ζητιανεύοντας, πουλώντας από πόρτα σε πόρτα, λένε τη μοίρα, κάνουν *zercilik* (ληστεύουν κοσμηματοπωλεία) και κάνουν μάγια. Μερικοί είναι επίσης φαναρτζήδες, φτιάχνουν δερμάτινους ιμάντες, κόσκινα και καλάθια. Πολλοί επίσης εργάζονται ως μουσικοί σε νυχτερινά κέντρα. Αναφέρεται ότι όσοι πουλάνε σιδερικά γύρω από το Αλτιντάγκ και το Χαμαμονού είναι Τσιγγάνοι από το Τσανκίρί.

...

Προσπαθήσαμε να επισκεφτούμε κάθε επαρχία και περιοχή όπου βρίσκονται Τσιγγάνοι. Τα στοιχεία που αναφέρουμε για κάθε επαρχία αποκτήθηκαν συγκρίνοντας πληροφορίες, σημειώνοντας τους υπερβολικούς αριθμούς που έδιναν οι Τσιγγάνοι και συζητώντας κατόπιν με τους αρχηγούς των περιοχών (*muhtar*) και όπου χρειάστηκε και με την αστυνομία της περιοχής...

Παρόμοια σχόλια με τα προηγούμενα έγιναν για τον πληθυσμό Ρομά που ζει σε άλλες περιοχές της Τουρκίας όπως Σμύρνη, Μανίσα, Ικόνιο, Άδανα και Αττάλεια.

13. Οι καταληκτικές παράγραφοι των συμπερασμάτων του «Οι Τσιγγάνοι της Τουρκίας» ανέφεραν τα εξής:

«Οι πιο σημαντικοί δεσμοί που ενώνουν τους Τσιγγάνους είναι η οικογένεια και οι κοινωνικές τους δομές καθώς και οι παραδόσεις τους. Παρά το γεγονός ότι ζουν νομαδικά για περισσότερα από χίλια χρόνια, κατάφεραν να προστατέψουν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής τους χάρη στην πρακτική του να παντρεύονται μέσα στην κοινότητα. Η προσκόλλησή τους στις παραδόσεις αυτές ξεκινά από τη γέννησή τους και συνεχίζεται μέχρι να πεθάνουν. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η παράδοση είναι ο πιο σημαντικός παράγων του τρόπου ζωής των Τσιγγάνων. Τα ηλικιωμένα μέλη της κοινωνίας των Τσιγγάνων φέρουν τη μεγαλύτερη ευθύνη για την προστασία και τη διατήρηση των παραδόσεων. Λόγω όμως των συνθηκών και των αναγκών που διαρκώς αλλάζουν, είναι πλέον δύσκολη η διατήρηση της κοινωνικής δομής των Τσιγγάνων. Ιδιαίτερως η «*Natia*», μία από αυτές τις δομές, δεν μπορεί πλέον να διατηρηθεί στη σημερινή Τουρκία.

Το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό των Τσιγγάνων είναι ο τρόπος ζωής τους. Ως εκ τούτου, όλες οι πλευρές της κοινωνικό-πολιτιστικής δραστηριότητας, που είναι η μετανάστευση και η εγκατάστασή τους, ο χορός, η μουσική, η γλώσσα, το φαγητό και το ποτό, η πρόβλεψη της μοίρας, η μαγεία και τα επαγγέλματά τους, συνιστούν την αληθινή φύση της ζωής των Τσιγγάνων. Δηλαδή, αυτά τα στοιχεία αποτελούν την κορυφή του παγόβουνου. Οι άλλοι συνήθως αναγνωρίζουν τους Τσιγγάνους από αυτές τις εκδηλώσεις. Ο τρόπος όμως να γνωρίσει κανείς πραγματικά τους Τσιγγάνους είναι να αναμειχθεί μαζί τους, στην κοινωνία τους, και να αναλύσει πλήρως τις παραδόσεις και τις πεποιθήσεις τους. Ο μυστικός κόσμος των Τσιγγάνων αποκαλύπτεται μέσα από τις πεποιθήσεις τους, ιδιαίτερα τις δεισιδαιμονίες και τα ταμπού τους.

Οι Τσιγγάνοι, όπως όλοι οι άνθρωποι, νοιώθουν την ανάγκη για πίστη και λατρεία. Υιοθετούν τη θρησκεία της χώρας στην οποία ζουν και επιπλέον συνεχίζουν τις ιδιαίτερες παραδοσιακές πεποιθήσεις του πολιτισμού τους. Παρατηρείται ως εκ

τούτου, να έχουν οι Τσιγγάνοι αυθεντικές γιορτές και τελετές που προέρχονται από τις πεποιθήσεις τους, οι οποίες εν μέρει ανάγονται στον Ινδουισμό.

Κατά τη γνώμη μας, οι άνθρωποι αυτοί οι οποίοι υφίστανται παντού ταπείνωση και απόρριψη, μπορούν να μετατραπούν σε πολίτες που να προσφέρουν στο Κράτος και στο έθνος μας μόλις αντιμετωπισθούν τα μορφωτικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και ιατρικά τους προβλήματα. Αυτό απλώς σημαίνει ότι πρέπει να ασχοληθούμε με το θέμα με υπομονή κι επιμονή.»

2. Η διαδικασία που κίνησε ο προσφεύγων στο εσωτερικό

14. Στις 15 Ιουνίου 2001, ο προσφεύγων υπέβαλλε αναφορά στο Υπουργείο Πολιτισμού εκ μέρους των ενώσεων Τούρκων Ρομά/Τσιγγάνων. Στην αναφορά του υποστήριξε ότι στο βιβλίο ο συγγραφέας ανέφερε ότι οι Τσιγγάνοι επιδίδονταν σε παράνομες δραστηριότητες, ζούσαν ως «κλέφτες, πορτοφολάδες, απατεώνες ληστές, τοκογλύφοι, ζητιάνοι, έμποροι ναρκωτικών, πόρνες και ιδιοκτήτες πορνείων» και ότι ήταν πολύγαμοι και επιθετικοί. Ο προσφεύγων επίσης ανέφερε ότι το βιβλίο περιελάμβανε διάφορα άλλα σχόλια ταπεινωτικά και υποτιμητικά για τους Τσιγγάνους. Ισχυριζόμενος ότι τα σχόλια αυτά αποτελούσαν ποινικό αδίκημα, ζήτησε να σταματήσει η πώληση του βιβλίου και να κατασχεθούν όλα τα αντίτυπα.

15. Την ίδια μέρα ο επικεφαλής του τμήματος εκδόσεων του Υπουργείου Πολιτισμού έδωσε εντολή να επιστραφούν τα υπόλοιπα 299 αντίτυπα του βιβλίου στο τμήμα εκδόσεων.

16. Στις 11 Οκτωβρίου 2001 ο προσφεύγων με επιστολή του προς το Υπουργείο Πολιτισμού ρωτούσε αν είχαν κατασχεθεί τα αντίτυπα του βιβλίου.

17. Στις 17 Οκτωβρίου 2001 ο επικεφαλής του τμήματος εκδόσεων του Υπουργείου Πολιτισμού ενημέρωσε τον προσφεύγοντα ότι η συμβουλευτική επιτροπή εκδόσεων του Υπουργείου, η οποία αποτελείται από επτά καθηγητές Πανεπιστημίου αποφάσισε ότι το βιβλίο αποτελεί επιστημονική έρευνα και δεν περιλαμβάνει προσβολές ή άλλες τέτοιου είδους παρατηρήσεις. Ενημερώθηκε επίσης ο προσφεύγων ότι ο συγγραφέας του βιβλίου δεν επέτρεψε να γίνει τροποποίηση στο κείμενο και ότι κατόπιν αιτήματος του συγγραφέα, το Υπουργείο είχε μεταβιβάσει σε εκείνον τα πνευματικά δικαιώματα του βιβλίου.

18. Στις 4 Φεβρουαρίου 2002, ο προσφεύγων με επιστολές του προς το Υπουργείο Πολιτισμού και προς τον Αναπληρωτή Καθηγητή Ali Rafet Özkan επανέλαβε το αρχικό του αίτημα. Δεν έλαβε απάντηση.

19. Ακολούθως, στις 30 Απριλίου 2002 ο προσφεύγων κινήθηκε προσωπικά κατά του Υπουργείου Πολιτισμού και του συγγραφέα του βιβλίου ενώπιον του Πολιτικού Δικαστηρίου Γενικής Δικαιοδοσίας της Άγκυρας, αιτούμενος αποζημίωση για τη βλάβη μη περιουσιακής φύσεως που υπέστη λόγω των σχολίων του βιβλίου. Ισχυρίστηκε ότι τα σχόλια αυτά συνιστούσαν επίθεση κατά της ταυτότητάς του ως Ρομά/Τσιγγάνου και

ήταν προσβλητικά. Ο προσφεύγων αιτήθηκε επίσης την κατάσχεση των αντιτύπων του βιβλίου και την απαγόρευση της έκδοσης και πώλησής του.

20. Ο συγγραφέας του βιβλίου κατέθεσε στην απάντησή του ότι το υλικό αναφοράς του ήταν τα αρχεία της έδρας της αστυνομίας της πόλης Άδανα καθώς και βιβλία άλλων συγγραφέων για τους Τσιγγάνους και ότι δεν είχε καμία πρόθεση να προσβάλλει ή να ταπεινώσει τους Τσιγγάνους. Ο συγγραφέας ανέφερε επιπλέον ότι τα αποσπάσματα στα οποία αναφέρθηκε ο προσφεύγων δεν πρέπει να εξετάζονται μεμονωμένα αλλά στο πλαίσιο του βιβλίου συνολικά.

21. Στις 24 Σεπτεμβρίου 2002 το Πολιτικό Δικαστήριο της Άγκυρας απέρριψε τα αιτήματα του προσφεύγοντος καθ' ό μέρος αφορούσαν τον συγγραφέα του βιβλίου. Θεώρησε ότι το βιβλίο είναι αποτέλεσμα ακαδημαϊκής έρευνας, ότι στηρίχθηκε σε επιστημονικά δεδομένα και μελετούσε τις κοινωνικές δομές των Ρομά/Τσιγγάνων στην Τουρκία. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο αποφάσισε κατόπιν αυτού ότι τα επίμαχα σχόλια δεν ήταν προσβλητικά για τον προσφεύγοντα. Σχετικά με την προσφυγή κατά του Υπουργείου, το Πολιτικό Δικαστήριο αποφάσισε ότι στερείτο δικαιοδοσίας και ότι αρμόδια να αποφασίσουν επί της συγκεκριμένης προσφυγής ήταν τα διοικητικά δικαστήρια.

22. Στις 25 Οκτωβρίου 2002, ο προσφεύγων άσκησε έφεση. Στο υπόμνημά του ανέφερε ότι το βιβλίο δεν μπορούσε να θεωρηθεί επιστημονική έρευνα και ότι ως εκ τούτου δεν θα έπρεπε να το είχε εκδώσει το Υπουργείο Πολιτισμού.

23. Στις 21 Απριλίου 2003 το Ανώτατο Δικαστήριο επικύρωσε την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου. Ανέφερε ότι τα σχόλια για τα οποία εξέφρασε τις αντιρρήσεις του ο προσφεύγων ήταν γενικής φύσεως. Ως εκ τούτου δεν υπήρχε λόγος να θεωρηθεί ότι αφορούσαν όλους τους Ρομά/ Τσιγγάνους ή ότι αποτελούσαν επίθεση κατά της ταυτότητας του προσφεύγοντος.

24. Στις 8 Δεκεμβρίου 2003 απορρίφθηκε αίτημα του προσφεύγοντος για διόρθωση της απόφασης.

25. Ακολούθως, σε μη προσδιοριζόμενη ημερομηνία, ο προσφεύγων κίνησε διαδικασία κατά του Υπουργείου Πολιτισμού ενώπιον του Διοικητικού Δικαστηρίου της Άγκυρας. Αιτήθηκε ικανοποίηση μη περιουσιακής βλάβης ισχυριζόμενος ότι το περιεχόμενο του βιβλίου που εξέδωσε το Υπουργείο Πολιτισμού είναι προσβλητικό και υβριστικό προς την κοινότητα των Ρομά/Τσιγγάνων. Στις 7 Απριλίου 2004 το Διοικητικό Δικαστήριο απέρριψε το ένδικο βοήθημα του προσφεύγοντος. Απεφάνθη ότι πριν από την έκδοσή του, το επίμαχο βιβλίο είχε κριθεί από εισηγητή διορισμένο από τη συμβουλευτική επιτροπή εκδόσεων. Η επιτροπή επέτρεψε την έκδοση του βιβλίου αφού έλαβε την έγκριση του εισηγητή. Κατόπιν των ισχυρισμών του προσφεύγοντος, η συμβουλευτική επιτροπή, αποτελούμενη από επτά καθηγητές, έκρινε και πάλι το βιβλίο στις 25 Σεπτεμβρίου 2001 και απεφάνθη ότι επρόκειτο για ακαδημαϊκή μελέτη που

στηριζόταν σε επιστημονική έρευνα και ότι ουδεμία ενόχληση θα προκαλούσε η συνέχιση της διανομής και πώλησής του. Κατόπιν αυτού, το Διοικητικό Δικαστήριο κατέληξε ότι ήταν ανυπόστατοι οι ισχυρισμοί του προσφεύγοντος. Ο προσφεύγων δεν άσκησε έφεση κατά αυτής της απόφασης.

B. Προσφυγή υπ' αρ. 41029/04

26. Το 1991 και το 1998 ο Σύνδεσμος της Γλώσσας, μία μη κυβερνητική οργάνωση, εξέδωσε δύο λεξικά με τίτλο αντίστοιχα «Μαθητικό λεξικό Τουρκικής γλώσσας (*Öğrenciler için Türkçe Sözlük*)» και «Λεξικό Τουρκικής γλώσσας (*Türkçe Sözlük*)». Πέραν του τίτλου, το περιεχόμενο των δύο λεξικών ήταν ακριβώς το ίδιο. Η έκδοση των λεξικών αυτών χρηματοδοτήθηκε εν μέρει από το Υπουργείο Πολιτισμού.

27. Στις 30 Απριλίου 2002 ο προσφεύγων έστειλε επιστολή στο Εκτελεστικό Συμβούλιο του Συνδέσμου της Γλώσσας εκ μέρους της Συνομοσπονδίας Πολιτιστικών Ενώσεων Ρομά/Τσιγγάνων. Στην επιστολή του ο προσφεύγων ανέφερε ότι ορισμένα λήμματα των λεξικών ήταν προσβλητικά για τους Ρομά/Τσιγγάνους και έκαναν διακρίσεις σε βάρος τους.

28. Στη σελίδα 279 και των δύο λεξικών, υπήρχαν τα εξής λήμματα σχετικά με τη λέξη «Τσιγγάνος» (*çingene*):

«**Τσιγγάνος**» (*çingene*): 1. Εθνοτική ομάδα ή άτομο που ανήκει σε εθνοτική ομάδα προερχόμενη από την Ινδία της οποίας τα μέλη έχουν νομαδικό τρόπο ζωής και είναι ευρέως διασκορπισμένα σε όλο τον κόσμο. 2. (μεταφορικά) φιλάργυρος.

«**Τσιγγάνικο χρέος**» (*Çingene borcu*): ασήμαντο χρέος αποτελούμενο από διάφορα μικροχρέη.

«**Τσιγγάνος παίζει Κούρδος χορεύει**» (*Çingene çalar Kürt oynar*): ένα μέρος με πολύ κίνηση και θόρυβο.

«**Τσιγγάνικο τσαντίρι**» (*Çingene çergesi*) (μεταφορικά): χώρος βρώμικος και φτωχικός

«**Τσιγγάνικος γάμος**» (*Çingene düğünü*): συνάντηση με πολύ κόσμο και θόρυβο.

«**Τσιγγάνικος καυγάζ**» (*Çingene kavgası*): διαφωνία στην οποία χρησιμοποιείται χυδαία γλώσσα.

«**Τσιγγάνικο χρήμα**» (*Çingene parası*): νομίσματα

«**Τσιγγάνικο ροζ**» (*Çingene pembesi*): ροζ

«**Τσιγγάνικη γλώσσα**» (*çingenecce*): γλώσσα που χρησιμοποιούν οι Τσιγγάνοι.

«**Τσιγγανιά**» (*çingenelik*): 1. το να είσαι Τσιγγάνος 2.(μεταφορικά) το να είσαι φιλάργυρος ή άπληστος.

«**Γίνομαι Τσιγγάνος**» (*Çingeneleşmek*): εκδηλώνω φιλαργυρία.

29. Κατά τη γνώμη του προσφεύγοντος, τα λήμματα τα σχετικά με την κοινότητα των Τσιγγάνων έχουν αρνητικό νόημα, κάνουν διακρίσεις και εκφράζουν προκατάληψη. Ο προσφεύγων επιπλέον ισχυρίστηκε ότι το Υπουργείο Παιδείας και η Εταιρεία Τουρκικής Γλώσσας είχαν τροποποιήσει τα λεξικά τους κατόπιν αιτήματός του και ότι αντιστοίχως ζητούσε από το Σύνδεσμο της Γλώσσας να διορθώσει τους ανωτέρω ορισμούς και να αφαιρέσει από το λεξικό όποιες εκφράσεις αποτελούν διακριτική συμπεριφορά. Δεν έλαβε απάντηση στην επιστολή του.

30. Εν συνεχεία, στις 15 Ιουλίου 2002, ο προσφεύγων έστειλε και άλλη επιστολή προς το Σύνδεσμο της Γλώσσας, επαναλαμβάνοντας το αίτημά του. Πρόσθεσε ότι θα στρεφόταν κατά του Συνδέσμου εάν δεν ικανοποιείτο το αίτημα του έως τις 20 Αυγούστου 2002.

31. Στις 16 Απριλίου 2003 ο προσφεύγων κίνησε διαδικασία κατά του Συνδέσμου της Γλώσσας ενώπιον του Πολιτικού Δικαστηρίου Γενικής Δικαιοδοσίας της Άγκυρας με αίτημα να αφαιρεθούν οι ανωτέρω ορισμοί και εκφράσεις από τα λεξικά. Επίσης ο προσφεύγων ζήτησε αποζημίωση για τη μη περιουσιακή ζημία που υπέστη λόγω των εκφράσεων που περιλαμβάνουν τα λεξικά. Ανέφερε σχετικά ότι οι ορισμοί των λεξικών συνιστούσαν επίθεση κατά της ταυτότητάς του ως Ρομά/Τσιγγάνου και προσωπική προσβολή.

32. Στην απάντησή του ο Σύνδεσμος της Γλώσσας ισχυρίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι οι ορισμοί και οι εκφράσεις των λεξικών είχαν στηριχθεί σε ιστορική και κοινωνιολογική πραγματικότητα και ότι δεν υπήρχε πρόθεση να ταπεινωθεί ή να υποτιμηθεί μία εθνοτική ομάδα. Επιπλέον σημείωσε ότι τα λεξικά περιλαμβάνουν εκφράσεις και ορισμούς που χρησιμοποιούνται ευρέως στην κοινωνία και ότι παρόμοιες εκφράσεις υπάρχουν στην Τουρκική γλώσσα για τους Αλβανούς, τους Εβραίους και τους Τούρκους.

33. Στις 16 Ιουλίου 2003, το Πολιτικό Δικαστήριο της Άγκυρας απέρριψε το ένδικο βοήθημα του προσφεύγοντος. Υποστήριξε ότι οι ορισμοί και οι εκφράσεις των λεξικών στηρίχθηκαν στην ιστορική και κοινωνιολογική πραγματικότητα και ότι δεν υπήρχε πρόθεση να ταπεινωθεί ή να υποτιμηθεί μία εθνοτική ομάδα. Επιπλέον σημείωνε ότι υπάρχουν παρόμοιες εκφράσεις στην Τουρκική γλώσσα που αφορούν άλλες εθνοτικές ομάδες και οι οποίες εμφανίζονται σε λεξικά και εγκυκλοπαίδειες.

34. Ο προσφεύγων άσκησε έφεση. Στις 15 Μαρτίου 2004, το Ανώτατο Δικαστήριο επικύρωσε την απόφαση της 16^{ης} Ιουλίου 2003.

II. ΣΧΕΤΙΚΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

A. Αστικός Κώδικας

35. Το άρθρο 24 του Αστικού Κώδικα προβλέπει τα εξής:

«Πρόσωπο του οποίου παραβιάζονται παράνομα τα ατομικά δικαιώματα δύναται να προσφύγει στο δικαστήριο αιτούμενο προστασία από όλους όσοι προκαλούν την παραβίαση.

Η παραβίαση είναι παράνομη εκτός εάν δικαιολογείται από τη συναίνεση αυτού του οποίου τα δικαιώματα παραβιάζονται ή εάν καθίσταται απαραίτητη λόγω επιτακτικού ιδιωτικού ή δημοσίου συμφέροντος ή από το νόμο.»

Επιπλέον, σύμφωνα με το Άρθρο 25 του Αστικού Κώδικα:

«Ο ενάγων δύναται να αιτηθεί από το δικαστήριο να παρεμποδίσει απειλή παραβίασης, να διατάξει την διακοπή εν εξελίξει παραβίασης ή να αποφανθεί για τον παράνομο χαρακτήρα της συγκεκριμένης παραβίασης ακόμα και όταν αυτή έχει σταματήσει.

Πέραν αυτού ο ενάγων έχει τη δυνατότητα να αιτηθεί η διόρθωση ή η απόφαση να δημοσιευθεί ή να επιδοθεί σε τρίτους.

...»

B. Ποινικός κώδικας

36. Το άρθρο 312 §2 του προγενέστερου Ποινικού Κώδικα προβλέπει τα εξής:

«...

Πρόσωπο το οποίο δημόσια προτρέπει άλλους σε μίσος ή εχθρότητα βάσει διακρίσεων κοινωνικής τάξης, φυλής, θρησκείας, δόγματος ή περιοχής, σε περίπτωση καταδίκης υπόκειται σε ποινή φυλάκισης από ένα έως τρία χρόνια και σε πρόστιμο από εννέα χιλιάδες ως τριάντα έξι χιλιάδες λίρες. Εάν με την προτροπή τίθεται σε κίνδυνο η δημόσια ασφάλεια, η ποινή θα προσαυξάνεται κατά ένα τρίτο ως ένα δεύτερο.»

37. Την 1η Ιουνίου 2005 τέθηκε σε ισχύ ένας νέος Ποινικός Κώδικας (Νόμος 5237). Το άρθρο 216 του νέου Κώδικα προβλέπει τα εξής:

«...

1. Πρόσωπο που δημόσια προκαλεί σε ένα τμήμα των πολιτών μίσος ή εχθρότητα εναντίον άλλου τμήματος με διαφορετικά χαρακτηριστικά κοινωνικής τάξης, φυλής, θρησκείας, αίρεσης, φύλου ή λόγω περιφερειακών διαφορών, με τρόπο που δημιουργεί σαφή και άμεσο κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια, θα καταδικάζεται σε ποινή φυλάκισης ενός έως τριών ετών.

2. Πρόσωπο που δυσφημεί δημόσια ένα τμήμα των πολιτών για λόγους κοινωνικής τάξης, φυλής, θρησκείας, αίρεσης, φύλου ή περιφερειακών διαφορών θα καταδικάζεται σε ποινή φυλάκισης έξι μηνών έως ενός έτους.

...»

III. ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΙΣΑΛΛΟΔΟΞΙΑΣ (ECRI)

38. Στην τέταρτη έκθεσή της για την Τουρκία (CRI(2011)5), που δημοσιεύθηκε στις 8 Φεβρουαρίου 2011, η ECRI χαιρέτισε το γεγονός ότι, με σκοπό την αποφυγή δημιουργίας αρνητικών στερεοτύπων είχαν αφαιρεθεί από το λεξικό συνεκδοχές του όρου «Τσιγγάνος» οι οποίες είναι δυνατόν να εκληφθούν ως διακρίσεις. Ενθάρρυνε τις Τουρκικές αρχές να συνεχίσουν και να ενισχύσουν τις προσπάθειές τους για την αντιμετώπιση των αρνητικών στερεοτύπων για τους Ρομά και να εμπλακούν σε εποικοδομητικό διάλογο με την κοινότητα των Ρομά.

39. Με την 10^η Σύσταση Γενικής Πολιτικής για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων από και μέσω της σχολικής εκπαίδευσης, η οποία εγκρίθηκε στις 15 Δεκεμβρίου 2006, η ECRI συνέστησε επίσης τα Κράτη μέλη να φροντίζουν να παίζει σημαντικό ρόλο η σχολική εκπαίδευση στην καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων στην κοινωνία με την προαγωγή της κριτικής σκέψης μεταξύ των μαθητών και με την παροχή σε αυτούς των απαραίτητων δεξιοτήτων ώστε να αναγνωρίζουν τα στερεότυπα ή τα στοιχεία μισαλλοδοξίας του υλικού που χρησιμοποιούν και να αντιδρούν σε αυτά.

Ο ΝΟΜΟΣ

I. ΕΙΚΑΖΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 8 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

40. Ο προσφεύγων υποστήριξε ότι το βιβλίο «Οι Τσιγγάνοι της Τουρκίας» και τα αναφερόμενα στις ανωτέρω παραγράφους 26-28 λεξικά περιελάμβαναν εκφράσεις και ορισμούς προσβλητικούς για την ταυτότητα των Τσιγγάνων/Ρομά.

41. Η Κυβέρνηση αμφισβήτησε τον ισχυρισμό.

A. Σχετικά με το αν θα πρέπει η προσφυγή να εξετασθεί σύμφωνα με το Άρθρο 8 ή σύμφωνα με το Άρθρο 14 ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το Άρθρο 8 της Σύμβασης.

42. Το Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως παρατηρεί ότι το Τμήμα εξέτασε την καταγγελία του προσφεύγοντος σύμφωνα με το Άρθρο 14 ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το Άρθρο 8 της Σύμβασης. Οι διατάξεις αυτές αναφέρουν τα εξής:

Άρθρο 8

«1. Πάν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.»

Άρθρο 14

«Η χρήσις των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.»

43. Το Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως επαναλαμβάνει ότι το Δικαστήριο είναι κυρίαρχο σε ότι αφορά τον χαρακτηρισμό που δίδεται από το εθνικό δίκαιο στα πραγματικά γεγονότα της υπόθεσης και δεν δεσμεύεται από τον χαρακτηρισμό του προσφεύγοντος ή της Κυβέρνησης (βλ. *Scoppola κατά Ιταλίας*) (αρ.2) [GC], αρ. 10249/03, § 54, 17 Σεπτεμβρίου 2009). Διάκριση κατά την έννοια του Άρθρου 14 της Σύμβασης νοείται η διαφορετική μεταχείριση, που στερείται αντικειμενικής και εύλογης δικαιολογίας, προσώπων που ευρίσκονται σε σχετικά παρόμοιες καταστάσεις. Δεν θα υπάρξει αντικειμενική και εύλογη δικαιολογία εάν η διαφορά στη μεταχείριση δεν επιδιώκει έναν «θεμιτό σκοπό» ή αν δεν υφίσταται εύλογη σχέση αναλογικότητας ανάμεσα στα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν και τον επιδιωκόμενο σκοπό (βλ. μεταξύ πολλών καθοριστικών αποφάσεων, *D.H. and Others κατά της Δημοκρατίας της Τσεχίας* [GC], αρ. 57325/00, § 175, ΕΔΔΑ 2007-IV, και *Burden κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, [GC], αρ. 13378/05, § 60, ΕΔΔΑ 2008-...).

44. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι διάκριση λόγω, μεταξύ άλλων, της εθνοτικής καταγωγής προσώπου αποτελεί μορφή φυλετικής διάκρισης. Η φυλετική διάκριση είναι ιδιαίτερα απεχθής μορφή διάκρισης και λόγω των επικίνδυνων συνεπειών της απαιτεί ιδιαίτερη επαγρύπνηση καθώς και έντονη αντίδραση από πλευράς των αρχών. Για τον λόγο αυτό οι αρχές οφείλουν να χρησιμοποιούν όλα τα διαθέσιμα μέσα για την αντιμετώπιση του ρατσισμού, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό το όραμα της δημοκρατίας για μία κοινωνία όπου η διαφορετικότητα δεν θεωρείται απειλή αλλά πηγή πλούτου (βλ. *Nachova and Others κατά Βουλγαρίας*, [GC], αρ. 43577/98 και

43579/98, § 145, ΕΔΔΑ 2005-VII, και *Timishev κατά Ρωσίας*, αρ. 55762/00 και 55974/00, § 56, ΕΔΔΑ 2005-XII). Το Δικαστήριο επιπλέον σημειώνει ότι οι Ρομά, λόγω της παραγμένης ιστορίας τους και των μόνιμων ξεριζωμών, έχουν καταστεί ιδιαίτερης μορφής μειονεκτούσα και ευάλωτη μειονότητα. Όπως έχει επισημάνει το Δικαστήριο σε προηγούμενες υποθέσεις, για τους λόγους αυτούς χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας (βλ. προαναφερθείσα *D.H. and Others*, §182).

45. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι στην παρούσα υπόθεση ο προσφεύγων, ο οποίος είναι Ρομά στην καταγωγή, υποστήριξε ότι ένα βιβλίο και δύο λεξικά που είχαν χρηματοδοτηθεί από το Κράτος περιείχαν σχόλια και εκφράσεις που δείχνουν αίσθημα αντί-Ρομά. Θεώρησε ότι οι συγκεκριμένες δηλώσεις συνιστούν επίθεση κατά της ταυτότητάς του ως Ρομά. Εντούτοις το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η υπόθεση δεν αφορά διαφορετική συμπεριφορά και συγκεκριμένα εθνοτική διάκριση δεδομένου ότι ο προσφεύγων δεν κατάφερε να παρουσιάσει εκ πρώτης όψεως αποδεικτικά στοιχεία ότι οι επίδικες εκδόσεις είχαν ως σκοπό ή αποτέλεσμα να εισάγουν διακρίσεις. Η υπόθεση συνεπώς δεν είναι συγκρίσιμη με άλλες προσφυγές που έχουν ασκήσει άλλα μέλη της κοινότητας των Ρομά (βλέπε, σχετικά με την εκπαίδευση, την προαναφερθείσα *D.H. and Others*, §§ 175-210· σχετικά με την κατοικία, *Chapman κατά Ηνωμένου Βασιλείου* [GC], αρ. 27238/95, § 73, ΕΔΔΑ 2001-I· και σχετικά με τις εκλογές, *Sejdić and Finci κατά Βοσνίας Ερζεγοβίνης* [GC], αρ. 27996/06 και 34836/06, § 45, 22 Δεκεμβρίου 2009). Κατά συνέπεια, το κύριο θέμα στην παρούσα υπόθεση είναι κατά πόσον οι επίδικες εκδόσεις, οι οποίες εικάζεται ότι περιέχουν υβριστικές εκφράσεις κατά της φυλής, συνιστούν επέμβαση στο δικαίωμα του προσφεύγοντος για σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής και αν ισχύει αυτό, κατά πόσον η συγκεκριμένη επέμβαση ήταν συμβατή με το εν λόγω δικαίωμα. Το δικαστήριο συνεπώς θα εξετάσει την παρούσα υπόθεση σύμφωνα μόνο με το Άρθρο 8 της Σύμβασης.

B. Η προκαταρκτική ένσταση της Κυβέρνησης

1. Οι θέσεις των μερών

(α) Η Κυβέρνηση

46. Η κυβέρνηση αμφισβήτησε την ιδιότητα του θύματος του προσφεύγοντος και στις δύο προσφυγές, υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για προσφυγές έχουσες τον χαρακτήρα λαϊκής αγωγής. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, ο προσφεύγων απέτυχε να δείξει ότι υπέστη άμεσες συνέπειες από τα επίδικα σχόλια και τις εκφράσεις.

(β) Ο προσφεύγων

47. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι λόγω της καταγωγής του ως Τσιγγάνου/Ρομά, τα υποτιμητικά σχόλια και οι εκφράσεις του βιβλίου και των λεξικών του προκάλεσαν περιουσιακή και μη περιουσιακή ζημία. Συνεπώς, θεώρησε ότι έχει την κατ' άρθρο 34 της Σύμβασης ιδιότητα του θύματος.

(γ) Η τρίτη πλευρά

48. Το Ελληνικό Παρατηρητήριο Συμφωνιών Ελσίνκι ανέφερε ότι οποιοδήποτε μέλος εθνικής ομάδας εικάζεται ότι αποτελεί στόχο γενικά εκφράσεων που συνιστούν διάκριση λόγω φυλής, έχει την ιδιότητα του θύματος καθότι τέτοιες εκφράσεις θίγουν κάθε μέλος της συγκεκριμένης ομάδας. Επιπλέον ανέφερε ότι η προστασία που παρέχει το Δικαστήριο δεν θα πρέπει να υπολείπεται της προστασίας που παρέχεται από το σύστημα στο εσωτερικό της χώρας: όταν η ιδιότητα του θύματος έχει αναγνωριστεί στο εσωτερικό της χώρας, το Δικαστήριο δεν θα πρέπει να την αρνείται.

2. Η απόφαση του Τμήματος

49. Το Τμήμα παρατήρησε ότι παρά το γεγονός ότι ο προσφεύγων δεν αποτέλεσε άμεσο στόχο ούτε του εν λόγω βιβλίου ούτε των λεξικών, είχε την δυνατότητα να κινήσει διαδικασία αποζημίωσης και να υποστηρίξει το βάσιμο του ένδικου βοηθήματός του ενώπιον των δικαστηρίων της χώρας του δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, συγκεκριμένα των άρθρων 24 και 25 του Αστικού Κώδικα (βλ. ανωτέρω παράγραφο 35). Κατόπιν αυτού, το Τμήμα θεώρησε ότι ο προσφεύγων είχε την κατά την έννοια του Άρθρου 34 της Σύμβασης ιδιότητα του θύματος.

3. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

50. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι για να υποβάλει προσφυγή δυνάμει του Άρθρου 34 της Σύμβασης φυσικό πρόσωπο, μη κυβερνητική οργάνωση ή ομάδα ατόμων θα πρέπει να μπορεί ναδειχθεί ότι αποτελούν θύματα παραβίασης των δικαιωμάτων που ορίζονται από την Σύμβαση. Προκειμένου να ισχυριστεί ότι αποτελεί θύμα τέτοιας παραβίασης, το πρόσωπο θα πρέπει να πλήττεται άμεσα από το επίμαχο μέτρο: συνεπώς η Σύμβαση δεν προβλέπει την υποβολή *λαϊκής αγωγής* με σκοπό την ερμηνεία των δικαιωμάτων τα οποία ορίζονται από αυτήν ούτε επιτρέπει σε άτομα να υποβάλλουν καταγγελία εναντίον διάταξης του εθνικού δικαίου για το μόνο λόγο ότι θεωρούν, χωρίς να έχουν πληγεί άμεσα από αυτήν, ότι πιθανόν αντίκειται στη Σύμβαση (βλ. την προαναφερθείσα *Burden*, §33, και *Tānase κατά Μολδαβίας* [GC], αρ. 7/08, § 104, ΕΔΔΑ 2010-...).

51. Κατά συνέπεια, η ύπαρξη θύματος το οποίο επλήγη άμεσα από εικαζόμενη παραβίαση Δικαιώματος της Σύμβασης είναι απαραίτητη προκειμένου να τεθεί σε κίνηση ο προστατευτικός μηχανισμός της

Σύμβασης, παρόλο που το κριτήριο αυτό δεν πρέπει να εφαρμόζεται με τρόπο άκαμπτο και ανελαστικό (βλ. *Bitenc κατά Σλοβενίας* (dec.), αρ. 32963/02, 18 Μαρτίου 2008). Το ερώτημα κατά πόσον ο προσφεύγων δύναται να υποστηρίξει ότι είναι θύμα της εικαζόμενης παραβίασης της Σύμβασης είναι σχετικό σε όλα τα στάδια της διαδικασίας σύμφωνα με τη Σύμβαση (βλ. *Burdov κατά Ρωσίας*, αρ. 59498/00, § 30, ΕΔΔΕ 2002-III).

52. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι ερμηνεύει την έννοια του «θύματος» αυτόνομα και ανεξάρτητα από οποιαδήποτε έννοια του εθνικού δικαίου όπως αυτές που αφορούν το συμφέρον ή τη δυνατότητα δράσης (βλ. *Sanles Sanles κατά Ισπανίας* (dec.), αρ. 48335/99, ΕΔΔΑ 2000-XI), παρόλο που το Δικαστήριο θα πρέπει να λαμβάνει υπόψην του ότι ο προσφεύγων ήταν ένας εκ των μερών στη διαδικασία που έλαβε χώρα στο εσωτερικό (βλ. *Micallef κατά Μάλτας* [GC], αρ. 17056/06, § 48, ΕΔΔΑ 2009-...).

53. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι στην παρούσα υπόθεση ο προσφεύγων, ο οποίος είναι καταγωγής Ρομά, κατήγγειλε παρατηρήσεις και εκφράσεις που φέρονται να υποτιμούν την κοινότητα των Ρομά. Πράγματι προσωπικά ο προσφεύγων δεν αποτέλεσε στόχο· θα μπορούσε όμως να αισθανθεί προσβεβλημένος από τις παρατηρήσεις που αφορούν την εθνοτική ομάδα στην οποία ανήκει. Επιπλέον, κατά την διαδικασία στο εσωτερικό, δεν αμφισβητήθηκε η θέση του ενώπιον του δικαστηρίου. Ως εκ τούτου, η ουσία της υπόθεσής του εξετάστηκε σε δύο στάδια δικαιοδοσίας.

54. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω και δεδομένης της ανάγκης εφαρμογής των κριτηρίων που διέπουν το καθεστώς θύματος με τρόπο ευέλικτο, το Δικαστήριο δέχεται ότι ο προσφεύγων, παρόλο που δεν αποτελεί άμεσο στόχο των υπό αμφισβήτηση αποσπασμάτων, δύναται να θεωρηθεί θύμα των συμβάντων που καταγγέλλονται κατά την έννοια του Άρθρου 34 της Σύμβασης. Ως εκ τούτου, απορρίπτει την προκαταρκτική ένσταση της Κυβέρνησης ότι ο προσφεύγων στερείτο της ιδιότητος του θύματος.

Γ. Περί του βασίμου

1. Προσφυγή υπ' αριθμ. 4149/04

(α) Οι θέσεις των μερών

(i) Ο προσφεύγων

55. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι σε ορισμένα αποσπάσματα του βιβλίου « Οι Τσιγγάνοι της Τουρκίας» υπάρχουν παρατηρήσεις και εκφράσεις υποτιμητικές για την κοινότητα των Ρομά. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε στο κεφάλαιο του βιβλίου το οποίο έδινε πληροφορίες για τον τρόπο ζωής των Ρομά που ζουν σε ορισμένες πόλεις της Τουρκίας, και

συγκεκριμένα για την εικαζόμενη εμπλοκή τους σε παράνομες δραστηριότητες (βλ. ανωτέρω παράγραφο 12). Κατά τον προσφεύγοντα, δεν ήταν σημαντική η γενικότερη πρόθεση του συγγραφέα, δεδομένου ότι από μόνα τους τα αποσπάσματα αυτά συνιστούν σαφή προσβολή προς την κοινότητα των Ρομά. Εξέφρασε επίσης τη δυσαρέσκειά του για τις αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων που απέρριψαν το αίτημά του για αποζημίωση.

(ii) Η Κυβέρνηση

56. Η Κυβέρνηση δήλωσε ότι το βιβλίο εκδόθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού μετά από σύσταση της συμβουλευτικής επιτροπής εκδόσεων. Σύμφωνα με την έκθεση της συμβουλευτικής επιτροπής, το εν λόγω βιβλίο ήταν μέρος συγκριτικής ακαδημαϊκής έρευνας στο πλαίσιο των εθνοτικών μελετών της Τουρκίας. Παρείχε πληροφορίες για την προέλευση της κοινότητας των Ρομά, τη γλώσσα, τις παραδόσεις, τις πεποιθήσεις, τις γιορτές, την μαγειρική, το ρουχισμό, τη μουσική και τις συνθήκες ζωής τους. Η Κυβέρνηση δήλωσε ότι, μετά την ένσταση του προσφεύγοντος, τα βιβλίο επανεξετάστηκε από καθηγητές πανεπιστημίου οι οποίοι ανέφεραν ότι δεν περιελάμβανε προσβλητικές δηλώσεις. Τέλος η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι το Υπουργείο Πολιτισμού εργάζεται σκληρά για την προώθηση του πολιτισμού και των παραδόσεων των Ρομά.

(β) Η απόφαση του Τμήματος

57. Το Τμήμα απεφάνθη ότι παρόλο που τα αποσπάσματα και οι παρατηρήσεις που ανέφερε ο προσφεύγων φαίνεται να κάνουν διακρίσεις και να είναι προσβλητικά όταν διαβάζονται μεμονωμένα, όταν το βιβλίο εξετάστηκε συνολικά, δεν ήταν δυνατόν να θεωρηθεί ότι ο συγγραφέας κινήθηκε κακόπιστα ή ότι είχε οποιαδήποτε διάθεση να προσβάλλει την κοινότητα των Ρομά. Το Τμήμα έλαβε ιδιαιτέρως υπόψη το συμπέρασμα του βιβλίου στο οποίο ο συγγραφέας σαφώς ανέφερε ότι «Οι Τσιγγάνοι της Τουρκίας» είναι ακαδημαϊκό έργο συγκριτικής ανάλυσης και επικεντρώνεται στην ιστορία και τις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες ζωής των Ρομά στην Τουρκία. Το Τμήμα κατέληξε ότι ο συγγραφέας είχε αναφερθεί στον προκατειλημμένο τρόπο παρουσίασης των Ρομά προκειμένου να δείξει πώς αντιλαμβάνεται την κοινότητα των Ρομά το ευρύ κοινό. Ως αποτέλεσμα, το Τμήμα δεν διαπίστωσε παραβίαση των δικαιωμάτων του προσφεύγοντος όπως αυτά προστατεύονται από τη Σύμβαση.

(γ) Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

(i) Εφαρμοστέο του Άρθρου 8 της Σύμβασης

58. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η έννοια της «ιδιωτικής ζωής» σύμφωνα με το άρθρο 8 της Σύμβασης αποτελεί ευρύ όρο που δεν

επιδέχεται πλήρη ορισμό. Η έννοια της προσωπικής αυτονομίας αποτελεί σημαντική αρχή που διέπει την ερμηνεία των εγγυήσεων που παρέχονται από το Άρθρο 8. Είναι συνεπώς δυνατόν να περιλαμβάνει περισσότερες πλευρές της φυσικής και κοινωνικής ταυτότητας του προσώπου. Το Δικαστήριο επιπλέον επαναλαμβάνει ότι έχει δεχθεί στο παρελθόν ότι η εθνική ταυτότητα ενός ατόμου πρέπει να θεωρείται ως ένα ακόμη τέτοιο στοιχείο (βλ. *S. and Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου* [GC], αρ. 30562/04 και 30566/04, § 66, 4 December 2008, και *Ciubotaru κατά Μολδαβίας*, αρ. 27138/04, § 49, 27 Απριλίου 2010). Συγκεκριμένα, η όποια δημιουργία αρνητικού στερεοτύπου για μία συγκεκριμένη ομάδα, όταν φθάσει σε ένα επίπεδο, δύναται να επηρεάσει το αίσθημα της ταυτότητας της ομάδας και τα αισθήματα αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης των μελών της ομάδας. Υπό την έννοια αυτή είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι επηρεάζει την ιδιωτική ζωή των μελών της ομάδας.

59. Εξάλλου, ενώ το ουσιαστικό αντικείμενο του Άρθρου 8 είναι η προστασία του ατόμου από την αυθαίρετη παρέμβαση των δημοσίων αρχών, δεν υποχρεώνει απλώς το Κράτος να απέχει από τέτοιου είδους παρέμβαση: επιπλέον αυτής της αρνητικής προσέγγισης είναι δυνατόν να υπάρχουν θετικές εγγενείς υποχρεώσεις για τον πραγματικό σεβασμό της ιδιωτικής ζωής. Οι υποχρεώσεις αυτές είναι δυνατόν να συνεπάγονται την υιοθέτηση μέτρων που σκοπεύουν στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής ακόμα και στον χώρο των σχέσεων των ατόμων μεταξύ τους (βλ. *Tanli κατά Τουρκίας*, αρ. 11449/02, § 28, 9 Νοεμβρίου 2006, και προαναφερθείσα *Ciubotaru*, § 50).

60. Στρεφόμενο στις περιστάσεις της παρούσας υπόθεσης, το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο προσφεύγων, που είναι Ρομά στην καταγωγή, αισθάνθηκε ότι προσβάλλεται από ορισμένα μέρη του βιβλίου «Οι Τσιγγάνοι της Τουρκίας» το οποίο επικεντρώθηκε στην κοινότητα των Ρομά. Κίνησε ως εκ τούτου διαδικασία ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων στρεφόμενος κατά του συγγραφέα του βιβλίου και κατά του Υπουργείου Πολιτισμού (βλ. παραγράφους 19-25 ανωτέρω). Συνεπώς αυτό που διακυβεύεται στην παρούσα υπόθεση είναι μία έκδοση η οποία εικάζεται ότι επηρεάζει την ταυτότητα μίας ομάδας στην οποία ανήκει ο προσφεύγων και επομένως την ιδιωτική του ζωή. Το Δικαστήριο περαιτέρω σημειώνει ότι παρά το γεγονός ότι το βιβλίο «Οι Τσιγγάνοι της Τουρκίας» εκδόθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού (βλ. ανωτέρω παράγραφο 10), εκείνο εν συνεχεία επέστρεψε την πνευματική ιδιοκτησία στον συγγραφέα του βιβλίου (βλ. ανωτέρω παράγραφο 17).

Επιπλέον, ο προσφεύγων δεν άσκησε έφεση κατά της απόφασης του Διοικητικού Δικαστηρίου της Άγκυρας που απέρριπτε το διοικητικής φύσεως ένδικο βοήθημα που είχε ασκήσει κατά του Υπουργείου Πολιτισμού (βλ. ανωτέρω παράγραφο 25). Επομένως, δεν έδωσε συνέχεια στην υπόθεσή του κατά των Κρατικών αρχών για την εμπλοκή τους στην επίμαχη έκδοση.

61. Δεδομένων των περιστάσεων, η γνώμη του Δικαστηρίου είναι ότι το κύριο ερώτημα που θέτει η παρούσα προσφυγή δεν είναι αν υπήρξε άμεση παρέμβαση των εθνικών αρχών στην ιδιωτική ζωή του προσφεύγοντος αλλά μάλλον αν η εναγόμενη Κυβέρνηση συμμορφώθηκε προς την θετική της υποχρέωση σύμφωνα με το Άρθρο 8, να προστατεύσει την ιδιωτική ζωή του προσφεύγοντος από εικαζόμενη παρέμβαση τρίτου, συγκεκριμένα του συγγραφέα του βιβλίου. Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο θα επιδιώξει να διαπιστώσει αν, σύμφωνα με το Άρθρο 8 της Σύμβασης, θα έπρεπε τα Τουρκικά δικαστήρια να δεχθούν την αστικής φύσεως απαίτηση του προσφεύγοντος επιδικάζοντάς του ποσό για ικανοποίηση μη περιουσιακής ζημίας και να απαγορεύσουν την διανομή του βιβλίου.

(ii) Συμμόρφωση με το Άρθρο 8 της Σύμβασης

(a) Γενικές αρχές

62. Το όριο ανάμεσα στις θετικές και τις αρνητικές υποχρεώσεις του Κράτους δυνάμει του Άρθρου 8, δεν προσφέρεται για ακριβή ορισμό. Οι εφαρμοστέες αρχές είναι εντούτοις παρόμοιες. Πρέπει να ληφθεί και στις δύο περιπτώσεις υπόψη η δίκαιη ισορροπία που οφείλει να επιτευχθεί ανάμεσα στα ανταγωνιστικά συμφέροντα του ατόμου και της κοινότητας συνολικά · και στις δύο περιπτώσεις το Κράτος διαθέτει ένα περιθώριο εκτίμησης (βλ. μεταξύ πολλών καθοριστικών αποφάσεων, *Keegan κατά Ιρλανδίας*, 26 Μαΐου 1994, § 49, Σειρά Α αρ. 290· *Botta κατά Ιταλίας*, 24 Φεβρουαρίου 1998, § 33, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I· και *Gurgenidze κατά Γεωργίας*, αρ. 71678/01, § 38, 17 Οκτωβρίου 2006).

63. Σε υποθέσεις όπως η παρούσα στις οποίες σύμφωνα με την καταγγελία έχουν παραβιασθεί δικαιώματα που προστατεύονται από το Άρθρο 8 λόγω της άσκησης από άλλους του δικαιώματός τους της ελευθερίας της έκφρασης, κατά την εφαρμογή του Άρθρου 8 θα πρέπει να αποδίδεται η δέουσα προσοχή στις απαιτήσεις του Άρθρου 10 της Σύμβασης (βλ. ως παράδειγμα και τηρουμένων των αναλογιών, *Von Hannover κατά Γερμανίας*, αρ. 59320/00, § 58, ΕΔΔΑ 2004-VI). Συνεπώς σε τέτοιες υποθέσεις το Δικαστήριο θα πρέπει να επιτύχει ισορροπία ανάμεσα στο δικαίωμα του προσφεύγοντος για «σεβασμό της ιδιωτικής ζωής» και στο δημόσιο συμφέρον της προστασίας της ελευθερίας έκφρασης, γνωρίζοντας ότι δεν υφίσταται σχέση ιεραρχίας ανάμεσα στα δικαιώματα που εγγυώνται τα δύο Άρθρα (βλ. *Timciuc κατά Ρουμανίας* (dec.) αρ. 28999/03, § 144, 12 Οκτωβρίου 2010).

64. Στο πλαίσιο αυτό το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί ένα από τα ουσιώδη θεμέλια της δημοκρατικής κοινωνίας. Δυνάμει της παραγράφου 2 του Άρθρου 10 της Σύμβασης, αυτή διέπει όχι μόνο «πληροφορίες» ή «ιδέες» ευνοϊκά δεκτές ή θεωρούμενες αβλαβείς ή αδιάφορες αλλά και εκείνες που προσβάλλουν, σοκάρουν ή ενοχλούν. Αυτές είναι οι απαιτήσεις του πλουραλισμού, της ανεκτικότητας

και της ευρύτητας πνεύματος χωρίς τις οποίες δεν υφίσταται δημοκρατική κοινωνία (βλ. μεταξύ πολλών καθοριστικών αποφάσεων, *Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 7 Δεκεμβρίου 1976, § 49, Σειρά Α αρ. 24, και *Reinboth and Others κατά Φιλανδίας*, αρ. 30865/08, § 74, 25 Ιανουαρίου 2011). Η ελευθερία αυτή υπόκειται στους περιορισμούς που προβλέπει το Άρθρο 10 §2 οι οποίοι όμως πρέπει να ερμηνεύονται στενά. Η ανάγκη ενδεχόμενων περιορισμών πρέπει λοιπόν να καθορίζεται πειστικά (βλ. παραδείγματος χάριν, *Lingens κατά Αυστρίας*, 8 Ιουλίου 1986, § 41, Σειρά Α αρ. 103, και *Nilsen and Johnsen κατά Νορβηγίας* [GC], αρ. 23118/93, § 43, ΕΔΔΑ 1999-VIII).

65. Σύμφωνα με το Άρθρο 10 της Σύμβασης, τα Συμβαλλόμενα Κράτη διαθέτουν ένα περιθώριο εκτίμησης όταν αξιολογούν αν μία παρέμβαση στο δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης ήταν «αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία». Εντούτοις, το περιθώριο αυτό συμβαδίζει με μία Ευρωπαϊκή εποπτεία η οποία καλύπτει και τη νομοθεσία και τις αποφάσεις οι οποίες την εφαρμόζουν, ακόμα και αυτές που εκδίδονται από ανεξάρτητο δικαστήριο (βλ. *Tammer κατά Εσθονίας*, αρ. 41205/98, § 60, ΕΔΔΑ 2001-I· *Peck κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 44647/98, § 77, ΕΔΔΑ 2003-I· και *Karhuvaara and Italehti κατά Φιλανδίας*, αρ. 53678/00, § 38, ΕΔΔΑ 2004-X). Το καθήκον του Δικαστηρίου κατά την άσκηση της εποπτείας δεν είναι να λάβει τη θέση των εθνικών αρχών αλλά να επανεξετάσει, με βάση το σύνολο της υπόθεσης, τις αποφάσεις που έλαβαν αυτές σύμφωνα με το περιθώριο εκτιμήσεώς τους (βλ. *Petrenco κατά Μολδαβίας*, αρ. 20928/05, § 54, 30 Μαρτίου 2010· *Polanco Torres and Movilla Polanco κατά Ισπανίας*, αρ. 34147/06, § 41, 21 Σεπτεμβρίου 2010· and *Petrov κατά Βουλγαρίας* (dec.), αρ. 27103/04, 2 Νοεμβρίου 2010).

66. Σε παρόμοιες περιπτώσεις το Δικαστήριο έδωσε ως εκ τούτου σημαντικό βάρος στο γεγονός ότι οι εθνικές αρχές είχαν αναγνωρίσει την ύπαρξη συγκρουόμενων δικαιωμάτων και την ανάγκη να εξασφαλισθεί δίκαιη ισορροπία ανάμεσά τους (βλ. ως παράδειγμα και τηρουμένων των αναλογιών, *Tammer*, προαναφερθείσα, § 69· *White κατά Σουηδίας*, αρ. 42435/02, § 27, 19 Σεπτεμβρίου 2006· *Standard Verlags GmbH κατά Αυστρίας* (αρ. 2), αρ. 21277/05 § 52, 4 Ιουνίου 2009· *Lappalainen κατά Φιλανδίας* (dec.), αρ. 22175/06, 20 Ιανουαρίου 2009· και *Papaianopol κατά Ρουμανίας*, αρ. 17590/02, § 30, 16 Μαρτίου 2010).

67. Εάν η ισορροπία που επιτυγχάνεται από τις εθνικές δικαστικές αρχές δεν είναι ικανοποιητική, ιδιαιτέρως αν η σημασία ή το πεδίο εφαρμογής ενός από τα διακυβευόμενα θεμελιώδη δικαιώματα δεν ελήφθη επαρκώς υπόψη, το περιθώριο εκτιμήσεως που αποδίδεται στις αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων θα είναι περιορισμένο. Εάν όμως η εκτίμηση στηρίχθηκε στις αρχές που προκύπτουν από την πάγια νομολογία του, το Δικαστήριο θα απαιτούσε σοβαρούς λόγους προκειμένου να υποκαταστήσει με τη δική του άποψη την άποψη των εθνικών δικαστηρίων η οποία ως εκ τούτου θα λάβει ευρύτερο περιθώριο εκτιμήσεως, (βλ. *MGN Limited κατά*

Ηνωμένου Βασιλείου, αρ. 39401/04, §§ 150 and 155, 18 Ιανουαρίου 2011 και *Von Hannover κατά Γερμανίας* (n° 2) [GC], αρ. 40660/08 και 60641/08, § 107, 7 Φεβρουαρίου 2012).

68. Όλα αυτά προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός αποτελεσματικού νομικού συστήματος το οποίο να λειτουργεί για την προστασία των δικαιωμάτων που περιλαμβάνονται στην έννοια της «ιδιωτικής ζωής» και να ήταν διαθέσιμο στον προσφεύγοντα (βλ. *Karakó κατά Ουγγαρίας*, αρ. 39311/05, § 19, 28 Απριλίου 2009). Το Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει και αυτό.

(b) Εφαρμογή των εν λόγω αρχών στην παρούσα υπόθεση

69. Στην παρούσα υπόθεση το εθνικά δικαστήρια κλήθηκαν να επιτύχουν δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα του προσφεύγοντος, ως μέλους της κοινότητας των Ρομά, τα οποία προστατεύονται δυνάμει του Άρθρου 8 της Σύμβασης και της ελευθερίας του συγγραφέα του επίδικου βιβλίου να πραγματοποιήσει ακαδημαϊκή/επιστημονική έρευνα σε μία συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα και να δημοσιεύσει τα ευρήματά του. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι το βιβλίο, και συγκεκριμένα το κεφάλαιο που παρέχει πληροφορίες για τις συνθήκες ζωής των Ρομά σε διάφορες πόλεις της Τουρκίας, αποτελεί προσβολή κατά της κοινότητας των Ρομά. Απορρίπτοντας τον ισχυρισμό αυτό σε δύο στάδια δικαιοδοσίας, τα Τουρκικά δικαστήρια στηρίχθηκαν, μεταξύ άλλων και σε έκθεση που συντάχθηκε από επτά καθηγητές πανεπιστημίου σύμφωνα με την οποία το επίμαχο βιβλίο είναι ακαδημαϊκό πόνημα που στηρίχθηκε σε επιστημονική έρευνα (βλ. ανωτέρω παράγραφο 25). Θεώρησαν ότι οι παρατηρήσεις και εκφράσεις δεν ήταν προσβλητικές, ήταν γενικής φύσεως, δεν αφορούσαν όλους τους Ρομά και δεν συνιστούσαν επίθεση κατά της ταυτότητας του προσφεύγοντος (βλ. ανωτέρω παραγράφους 21 και 23). Επιπλέον, το Πολιτικό Δικαστήριο Γενικής Δικαιοδοσίας της Άγκυρας έκρινε ότι το βιβλίο μελέτησε την κοινωνική δομή της Τουρκικής κοινότητας Τσιγγάνων/Ρομά και στηρίχθηκε σε επιστημονικά δεδομένα (βλ. ανωτέρω παράγραφο 21).

70. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, τα συμπεράσματα αυτά δεν μπορεί να θεωρηθούν παράλογα ή στηριζόμενα σε διαστρέβλωση των σχετικών περιστατικών. Είναι σημαντικό να σημειωθεί σχετικά ότι ενώ ο συγγραφέας επεσήμανε κάποιες παράνομες δραστηριότητες μελών της κοινότητας των Ρομά που κατοικούν σε συγκεκριμένες περιοχές, σε κανένα σημείο του βιβλίου δεν έκανε αρνητικές παρατηρήσεις για τον πληθυσμό των Ρομά γενικά ούτε ισχυρίστηκε ότι όλα τα μέλη της κοινότητας των Ρομά ασκούν παράνομες δραστηριότητες. Επιπλέον, σε διάφορα μέρη του βιβλίου, συγκεκριμένα στο προοίμιο, στην εισαγωγή και στα συμπεράσματα, ο συγγραφέας υπογράμμισε σαφώς ότι σκοπός του ήταν να φωτίσει τον άγνωστο κόσμο της κοινότητας των Ρομά της Τουρκίας που είχαν εξοστρακιστεί και αποτελέσει στόχο δυσφημιστικών σχολίων κυρίως λόγω προκαταλήψεων (βλ. ανωτέρω παραγράφους 10, 11 και 13). Ενόψει

των ανωτέρω και απουσία ενδείξεων ότι οι δηλώσεις του συγγραφέα δεν ήταν ειλικρινείς, δεν ήταν παράλογο να υποστηρίζουν τα εθνικά δικαστήρια ότι είχε καταβάλει προσπάθεια στο έργο του και ότι δεν κινήθηκε με ρατσιστικές προθέσεις (βλ. τηρουμένων των αναλογιών, *Jersild κατά Δανίας*, 23 Σεπτεμβρίου 1994, § 36, Σειρά Α αρ. 298).

71. Εξάλλου, παρά τον σχετικά λακωνικό τρόπο με τον οποίο ήταν διατυπωμένοι κάποιοι από αυτούς, οι λόγοι που πρόβαλλαν τα εθνικά δικαστήρια για να υποστηρίζουν τα συμπεράσματά τους ακολουθούσαν τις αρχές της νομολογίας του Δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, τα Τουρκικά δικαστήρια θεώρησαν σημαντικό το γεγονός ότι το βιβλίο έχει γραφτεί από μέλος της ακαδημαϊκής κοινότητας και ως εκ τούτου έπρεπε να θεωρηθεί ακαδημαϊκό πόνημα. Σε πρόσφατες αποφάσεις του, το Δικαστήριο έχει επίσης υπογραμμίσει τη σημασία τέτοιων εργασιών (βλ. *Sorguç κατά Τουρκίας*, αρ. 17089/03, §§ 21-35, ΕΔΔΑ 2009-... (αποσπάσματα), and *Sapan κατά Τουρκίας*, αρ. 44102/04, § 34, 8 Ιουνίου 2010). Συνεπώς συνάδει με τη νομολογία του Δικαστηρίου η υποβολή σε προσεκτικό έλεγχο οποιωνδήποτε περιορισμών της ελευθερίας των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας να πραγματοποιούν έρευνα και να δημοσιεύουν τα ευρήματά τους.

72. Επίσης είναι σύμφωνη με την προσέγγιση του Δικαστηρίου να μην εξετάζει τα επίδικα αποσπάσματα μεμονωμένα αλλά στο πλαίσιο του βιβλίου συνολικά και να λαμβάνει υπόψη την ερευνητική μέθοδο του συγγραφέα της έκδοσης. Το Δικαστήριο παρατηρεί σχετικά ότι ο συγγραφέας εξήγησε ότι είχε συγκεντρώσει πληροφορίες από μέλη της κοινότητας των Ρομά, από τοπικές αρχές και από την αστυνομία. Δήλωσε επίσης ότι έζησε με την κοινότητα των Ρομά για να παρατηρήσει τον τρόπο ζωής τους όπως απαιτούν οι αρχές της επιστημονικής παρατήρησης (βλ. ανωτέρω παράγραφο 11).

73. Πρέπει επιπλέον να σημειωθεί ότι λειτουργούσε αποτελεσματικό νομικό σύστημα για την προστασία των δικαιωμάτων που εμπίπτουν στην έννοια της «ιδιωτικής ζωής» και ότι αυτό ήταν διαθέσιμο στον προσφεύγοντα της παρούσας υπόθεσης (βλ. ανωτέρω παράγραφο 68). Ο προσφεύγων έφερε την υπόθεσή του ενώπιον δύο σταδίων δικαιοδοσίας και επέτυχε την έκδοση αιτιολογημένων αποφάσεων επ' αυτής. Επιπλέον, όταν υπέβαλλε καταγγελία στο Υπουργείο Πολιτισμού, το Υπουργείο προληπτικά διέταξε να αποσυρθούν τα εναπομείναντα 299 αντίτυπα του βιβλίου και η πνευματική ιδιοκτησία επεστράφη στον συγγραφέα κατόπιν αιτήματός του (βλ. ανωτέρω παραγράφους 15 και 17).

74. Κατόπιν των ανωτέρω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι κατά την εξισορρόπηση των αντικρουόμενων θεμελιωδών δικαιωμάτων των Άρθρων 8 και 10 της Σύμβασης, τα Τουρκικά δικαστήρια στήριξαν την εκτίμησή τους στις αρχές που προκύπτουν από την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου.

75. Το Δικαστήριο παρά ταύτα επιθυμεί να επαναλάβει ότι η ευαίσθητη θέση των Ρομά/Τσιγγάνων σημαίνει ότι θα πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες και τον διαφορετικό τρόπο ζωής τους τόσο στο σχετικό κανονιστικό πλαίσιο όσο και στην λήψη αποφάσεων σε ιδιαίτερες περιπτώσεις (βλ. προαναφερθείσα *Chapman*, § 96, και προαναφερθείσα *D.H. and Others*, § 181). Το Δικαστήριο επίσης συμφωνεί με τα συμπεράσματα της ECRI (βλ. ανωτέρω παράγραφο 38) ότι η Κυβέρνηση είναι σκόπιμο να συνεχίσει τις προσπάθειες να αντιμετωπίσει τη δημιουργία αρνητικών στερεοτύπων για τους Ρομά.

76. Από το ανωτέρω σκεπτικό προκύπτει ότι οι Τουρκικές αρχές δεν υπερέβησαν το περιθώριο εκτιμήσεώς τους στην παρούσα υπόθεση και δεν παρέβλεψαν την θετική τους υποχρέωση να εξασφαλίσουν στον προσφεύγοντα, πραγματικό σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής.

77. Συνεπώς, δεν υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 8 της Σύμβασης όσον αφορά την προσφυγή υπ. αρ. 4149/04.

2. Προσφυγή υπ' αρ. 41029/04

(α) Οι θέσεις των μερών

(i) Ο προσφεύγων

78. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι οι εκφράσεις που περιλαμβάνονται στα δύο επίδικα λεξικά που τυπώθηκαν από τον Σύνδεσμο Τουρκικής Γλώσσας είναι προσβλητικές για την κοινότητα των Ρομά/Τσιγγάνων. Αναφέρθηκε συγκεκριμένα στην έκφραση « γίνομαι Τσιγγάνος » που ορίστηκε ως «εκδηλώνω φιλαργυρία» και υποστήριξε ότι θα πρέπει να αφαιρεθούν από τα λεξικά τέτοιου είδους προσβλητικοί ορισμοί.

(ii) Η Κυβέρνηση

79. Η Κυβέρνηση δήλωσε ότι οι λέξεις και οι εκφράσεις που περιλήφθηκαν στα δύο λεξικά στηρίχθηκαν σε ιστορικά και κοινωνιολογικά γεγονότα και ότι δεν υπήρχε πρόθεση να υποτιμηθεί η κοινότητα των Ρομά. Ενημέρωσαν ακόμη το Δικαστήριο ότι το Υπουργείο Πολιτισμού είχε συνολικά συνεισφέρει 2.700 ευρώ στην έκδοση των λεξικών το 1991 και το 1998. Η Κυβέρνηση πάντως υπογράμμισε ότι το λεξικό των μαθητών δεν ήταν σχολικό εγχειρίδιο και δεν διανεμήθηκε στα σχολεία ούτε το σύστησε το Υπουργείο Παιδείας ως μέρος της διδακτέας ύλης του σχολείου. Τέλος επεσήμαναν ότι τα λεξικά αυτά δεν ανατυπώθηκαν και ότι έχουν πλέον εξαντληθεί.

(β) Η απόφαση του Τμήματος

80. Το Τμήμα αναφέρθηκε συγκεκριμένα στο γεγονός ότι στους ορισμούς των λεξικών προηγείτο χαρακτηρισμός της χρήσης τους ως

«μεταφορικής». Συνεπώς αποφάνθηκε ότι οι εκφράσεις αυτές δεν μπορούν να θεωρηθούν επιβλαβείς για την εθνική ταυτότητα του προσφεύγοντος. Ως αποτέλεσμα, το Τμήμα δεν θεώρησε ότι υφίσταται παραβίαση του Άρθρου 8 της Σύμβασης.

(γ) Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

81. Το Δικαστήριο σημειώνει εξ αρχής ότι ο προσφεύγων θεώρησε τον εαυτό του θύμα αρνητικών στερεοτύπων λόγω κάποιων λημμάτων των επίδικων λεξικών. Είναι συνεπώς εφαρμοστέο το άρθρο 8 της Σύμβασης για τους λόγους που αναφέρονται στην ανωτέρω παράγραφο 60. Επιπλέον το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, παρόλο που η έκδοση των επίμαχων λεξικών είχε χρηματοδοτηθεί εν μέρει από το Υπουργείο Πολιτισμού, ο προσφεύγων έκανε απλώς αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων κατά του Συνδέσμου της Γλώσσας, μίας μη κυβερνητικής οργάνωσης, και δεν κινήθηκε με διοικητικής φύσεως ένδικα βοηθήματα κατά του Υπουργείου στα εθνικά Δικαστήρια (βλ. ανωτέρω παραγράφους 31-34). Συνεπώς, όπως και στην περίπτωση της προσφυγής 4149/04 (βλ. ανωτέρω παραγράφους 60 και 61), το Δικαστήριο θα εξετάσει, σύμφωνα με τις γενικές αρχές που περιγράφονται στις ανωτέρω παραγράφους 62-68, κατά πόσον η Κυβέρνηση συμμορφώθηκε με την θετική υποχρέωση του Άρθρου 8, να προστατέψει την ιδιωτική ζωή του προσφεύγοντος από εικαζόμενη παρέμβαση τρίτου, συγκεκριμένα, του Συνδέσμου της Γλώσσας.

82. Απορρίπτοντας τον ισχυρισμό του προσφεύγοντος, το Πολιτικό Δικαστήριο της Άγκυρας παρατήρησε ότι οι ορισμοί και οι εκφράσεις που περιλαμβάνουν τα λεξικά στηρίχθηκαν σε ιστορική και κοινωνιολογική πραγματικότητα και ότι δεν υπήρχε πρόθεση να ταπεινωθεί ή να υποτιμηθεί η κοινότητα των Ρομά. Περαιτέρω σημείωσε ότι στα Τουρκικά υπάρχουν παρόμοιες εκφράσεις που αφορούν άλλες εθνοτικές ομάδες και οι οποίες περιλαμβάνονται σε λεξικά και εγκυκλοπαίδειες (βλ. ανωτέρω παράγραφο 66).

83. Συνεπώς, το εθνικό δικαστήριο εξέτασε τα επίδικα λήμματα προκειμένου να διαπιστώσει εάν είχαν παρανόμως προσβάλει τα δικαιώματα του προσφεύγοντος που απορρέουν από το Άρθρο 8 της Σύμβασης. Με αυτόν τον τρόπο, εφάρμοσε τις αρχές της νομολογίας του Δικαστηρίου (βλ. ανωτέρω παράγραφο 66).

84. Το Δικαστήριο παρατηρεί σχετικά ότι το λεξικό αποτελεί πηγή πληροφοριών όπου παρατίθενται οι λέξεις μιας γλώσσας και αναφέρονται οι διάφορες σημασίες τους από τις οποίες οι βασικές μπορεί να είναι απλά περιγραφικές ή κυριολεκτικές ενώ άλλες μπορεί να είναι παραστατικές, αλληγορικές ή μεταφορικές. Αντικατοπτρίζει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται από μία κοινωνία. Ο κυριολεκτικός ορισμός της λέξης «*çingenе*» (Τσιγγάνος) δόθηκε στην σελίδα 279 και στα δύο λεξικά. Είναι συνεπώς σαφές ότι πρόκειται για λεξικά ογκώδη και ότι δημιουργήθηκαν με σκοπό να καλυφθεί ολόκληρη η Τουρκική γλώσσα. Το δικαστήριο επίσης

σημειώνει την πρώτη ερμηνεία που δίνουν τα συγκεκριμένα λεξικά στην λέξη «Τσιγγάνος» η οποία λέει τα εξής: «Μία εθνοτική ομάδα ή άτομο που ανήκει σε εθνοτική ομάδα προερχόμενη από την Ινδία, της οποίας τα μέλη ζουν νομαδική ζωή και είναι ευρέως διασκορπισμένα στον κόσμο». Ως δεύτερη έννοια αναφέρεται ότι, μεταφορικά, η λέξη Τσιγγάνος σημαίνει επίσης «φιλάργυρος» (βλ. ανωτέρω παράγραφο 28). Στην ίδια σελίδα τα λεξικά δίνουν περαιτέρω ορισμούς κάποιων εκφράσεων που αφορούν τους Τσιγγάνους, όπως «Τσιγγάνικο χρήμα» και «Τσιγγάνικο ροζ». Το Δικαστήριο σημειώνει ότι όπως εξήγησε το Πολιτικό Δικαστήριο της Αγκυρας, οι εκφράσεις αυτές αποτελούν κομμάτι της καθομιλουμένης Τουρκικής.

85. Πράγματι, παρόλο που έχουν το ίδιο περιεχόμενο, τα λεξικά απευθύνονται σε διαφορετικές ομάδες του πληθυσμού, καθώς ο τίτλος του δεύτερου λεξικού είναι «Μαθητικό Λεξικό της Τουρκικής Γλώσσας». Είναι σαφές ότι όταν ένα λεξικό απευθύνεται στους μαθητές, απαιτείται μεγαλύτερη επιμέλεια στους ορισμούς εκφράσεων που είναι καθημερινές αλλά είναι δυνατόν να εκληφθούν ως ταπεινωτικές ή προσβλητικές. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, θα ήταν προτιμότερο να έχουν επισημανθεί οι εκφράσεις αυτές ως «υποτιμητικές» ή «προσβλητικές» αντί να αναφέρονται απλώς ως μεταφορικές. Αυτή η προφύλαξη θα ήταν σύμφωνη και με την Σύσταση Γενικής Πολιτικής της ECRJ αρ. 10, η οποία ορίζει ότι τα Κράτη θα πρέπει να προωθούν την κριτική σκέψη των μαθητών και να τους παρέχουν τις απαραίτητες δεξιότητες ώστε να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τα στερεότυπα ή τα στοιχεία μισαλλοδοξίας που περιλαμβάνει το υλικό που χρησιμοποιούν και να αντιδρούν σε αυτά (βλ. ανωτέρω παράγραφο 39).

86. Το στοιχείο όμως αυτό από μόνο του δεν αρκεί ώστε το δικαστήριο να υποκαταστήσει με την δική του άποψη την άποψη των εθνικών δικαστηρίων λαμβανομένου επίσης υπόψη ότι το επίδικο λεξικό δεν ήταν σχολικό εγχειρίδιο και ότι δεν διανεμήθηκε στα σχολεία ούτε το σύστησε το Υπουργείο Παιδείας ως μέρος της διδακτέας ύλης (βλ. ανωτέρω παράγραφο 79).

87. Τέλος, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η υπόθεση του προσφεύγοντος κατά του Συνδέσμου για τη Γλώσσα εκδικάστηκε σε δύο στάδια δικαιοδοσίας στα εθνικά δικαστήρια (βλ. ανωτέρω παραγράφους 31-34). Παρά το γεγονός ότι τελικά το ένδικο βοήθημά του απορρίφθηκε, το Δικαστήριο έχει πεισθεί ότι ο προσφεύγων είχε στη διάθεσή του αποτελεσματικό μέσο επανόρθωσης, όπως απαιτείται από το Άρθρο 8 της Σύμβασης.

88. Δεδομένων των ανωτέρω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι αρχές στο εσωτερικό της χώρας δεν υπερέβησαν το περιθώριο εκτιμήσεώς τους και δεν παρέβλεψαν την θετική τους υποχρέωση να εξασφαλίσουν στον προσφεύγοντα αποτελεσματικό σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής.

89. Συνεπώς, δεν υφίσταται παραβίαση του Άρθρου 8 της Σύμβασης όσον αφορά την προσφυγή 41029/04.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

1. *Απορρίπτει* ομοφώνως την προκαταρκτική ένσταση της Κυβέρνησης και αποφαίνεται ότι ο προσφεύγων δύναται να ισχυριστεί ότι αποτελεί «θύμα» σύμφωνα με το Άρθρο 34 της Σύμβασης·
2. *Αποφαίνεται* με δεκαέξι ψήφους έναντι μίας, ότι δεν υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 8 της Σύμβασης αναφορικά με την προσφυγή υπ' αρ. 4149/04·
3. *Αποφαίνεται* με δεκαέξι ψήφους έναντι μίας, ότι δεν υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 8 της Σύμβασης αναφορικά με την προσφυγή υπ' αρ. 41029/04.

Συντάχθηκε στην Αγγλική και τη Γαλλική γλώσσα και εκφωνήθηκε σε δημόσια ακρόαση στο Κτήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο Στρασβούργο, στις 15 Μαρτίου 2012.

Michael O'Boyle
Αναπληρωτής Γραμματέας

Nicolas Bratza
Πρόεδρος

Στην παρούσα απόφαση επισυνάπτεται, σύμφωνα με τα Άρθρα 45 § 2 της Σύμβασης και 74 § 2 του Κανονισμού, η μειοψηφούσα γνώμη του Δικαστή Gyulumyan.

N.B
M.O'B.

Η αποκλίνουσα γνώμη δεν μεταφράστηκε αλλά περιλαμβάνεται στο επίσημο αγγλικό ή/και γαλλικό κείμενο της απόφασης, το οποίο είναι διαθέσιμο στη βάση δεδομένων HUDOC της νομολογίας του Δικαστηρίου.

© Συμβούλιο της Ευρώπης/Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2013.

Οι επίσημες γλώσσες του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι η αγγλική και η γαλλική. Η παρούσα μετάφραση δεν δεσμεύει το Δικαστήριο το οποίο δεν φέρει καμία ευθύνη για την ποιότητά της. Η μετάφραση είναι διαθέσιμη στη βάση νομολογίας HUDOC του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (<http://hudoc.echr.coe.int>) και σε κάθε άλλη βάση δεδομένων όπου έχει κοινοποιηθεί από το Δικαστήριο. Επιτρέπεται η αναπαραγωγή της για μη εμπορικούς σκοπούς, με τον όρο να παρατίθεται ο πλήρης τίτλος της υπόθεσης και η ανωτέρω ένδειξη δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Όποιος τυχόν επιθυμεί να χρησιμοποιήσει ολόκληρη ή μέρος της παρούσας μετάφρασης για εμπορικούς σκοπούς, καλείται να επικοινωνήσει με τη διεύθυνση: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int